

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle

Viite: **HE 131/2014 vp** (eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2015) ja sen puitteissa korkeakoulut, tiede ja strateginen tutkimus.

Yleistä

Suomi tarvitsee pikaisesti kestävää kasvua ja sen mukanaan tuomia työpaikkoja. Osaaminen on se pohja, jolle tällainen kasvu voi perustua. Osaava väestö on Suomen harvoja kilpailuetuja, mutta osaamispohjassa on havaittavissa uhkaavia rapautumia. Juuri siksi on syytä kiinnittää huomiota joihinkin talousarvioesitykseen sisältyviin päätöksiin.

Suomen tieteen ja suomalaisten yliopistojen taso on vakaa, mutta parantamisen varaa ja tarvetta on. Julkaisumäärien ja julkaisujen saamien viittausten tarkastelu kertoo, että Suomen tieteen taso on 2000-luvun säilynyt käytännössä entisellään. Eroa esimerkiksi Ruotsiin ei ole pystytty kaventamaan, ja Tanskan suhteellinen taso on entisestään vahvistunut. Uusimpien selvitysten¹ mukaan suomalaisen tieteen huippujulkaisujen viittausindeksi on noin 1,04, Ruotsissa 1,16 ja Tanskassa peräti 1,40, maailman keskitason ollessa 1. Erityisesti Tanskan esimerkki ansaitsee runsaasti huomiota.

Suomen yliopistojärjestelmän yksi keskeinen ongelma on tieteenalayksiköiden pieni koko: kun tietyn alan tutkijoita ja opettajia on samassa yksikössä vain vähän, niin sekä opetus että tutkimus kärsivät. Pienikin yliopisto voi toimia tehokkaasti, mutta jos pienessä yliopistossa on edustettuna kovin lavea joukko tieteenaloja, ei mitään alaa voida tutkia eikä opettaa riittävän laadukkaasti. Myös monitieteinen ja ilmiölähtöinen tutkimus tarvitsee riittävän vahvan yksikön toimiakseen vaikuttavasti. Tällaiset yksiköt ovat houkuttelevia tutkimusympäristöjä myös ulkomaalaisille tutkijoille ja lisäävät suomalaisen tutkimuksen tunnettuutta.

Osaamiseen ja tietoon pohjautuva toiminta on kokonaisuus: korkeatasoinen perustutkimus ja opetus, soveltava tutkimus ja innovaatiotoiminta hyödyttävät kaikki toisiaan. Jos jokin näistä ei toimi, muutkin kokonaisuuden osat kärsivät. Kansainvälisesti on paljon esimerkkejä siitä, miten uusi ja merkittävä kasvu saa alkunsa hyvistä tutkimus- ja koulutusympäristöistä.

Valtion t&k-rahoitus on pienentynyt useana vuonna peräkkäin, ja tällä hetkellä rahoitus on reaaliarvoltaan vuoden 2006 tasolla. Viime kevään kehysriihen ja budjettiehdotuksen päätökset tarkoittavat, että tutkimus- ja kehitystoiminnan rahoitus pienenee myös jatkossa. Tarkastelen ohessa joitakin näistä päätöksistä.

¹ Tieteen tila 2014: Suomen Akatemia

Tiedesektoria koskevia leikkauksia

Budjettiehdotus sisältää monia tutkimus-, koulutus- ja innovaatiopoliittisia toimia. Tutkimukseen käytettävissä olevan rahoituksen vähenemiseen johtavia päätöksiä ovat mm. seuraavat:

- Suomen Akatemian myöntövaltuus pienenee 20 miljoonaa euroa.
- Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan tukemisen valtuutta leikataan 40 miljoonaa euroa.
- Strategisen tutkimuksen rahoitusvälineeseen irrotetaan tutkimusrahoitusta 70 miljoonaa, mutta käyttöön tulee vain 57 miljoonaa: vähennystä on siis 13 miljoonaa.

Kokonaisvähennys on siis tiedesektorille yli 70 miljoonaa, eli yli 3 % rahoituksesta.

Suomen Akatemiaan kohdistuvilla leikkauksilla on suora vaikutus Suomen tieteen laatuun. Akatemia rahoittaa laatukilpailun perusteella maamme parhaita tutkijoita ja tutkimusryhmiä. He työskentelevät enimmäkseen yliopistoissa (joihin suuntautuu yli 80 % Akatemian rahoituksesta) ja tutkimuslaitoksissa. Suomen Akatemian rahoittamien tutkijoiden keskimääräinen viittausindeksi on merkittävästi korkeampi kuin muiden suomalaisten tutkijoiden. Suomen Akatemian myöntövaltuuden leikkaus tarkoittaa, että keskeisissä Akatemian rahoitusinstrumenteissa hakemusten hyväksymisprosentti laskee entisestään. Tekesiin kohdistuvat leikkaukset ovat myös valitettavia: niillä voi olla suuria vaikutuksia tutkimus- ja innovaatiotoiminnan eri komponentteihin. Tekesin lainavaltuuksien kasvu ei poista tätä ongelmaa. Myös strategisen rahoituksen leikkaus heikentää tutkimuksen tilannetta.

Yliopistojen profiloituminen

Yliopistouudistus antoi yliopistoille mahdollisuuden omien strategioidensa muodostamiseen ja niiden aktiiviseen toteuttamiseen. Kuitenkin profiloituminen eli painoalojen valitseminen ja niiden aktiivinen tukeminen on jäänyt toistaiseksi varsin vähäiseksi. Erityisen vaikeaksi on osoittautunut poisvalintojen teko. Yliopistojen profiloitumista pitääkin pystyä nopeuttamaan.

Yliopiston koko ei yliopistotoiminnan kehittämisessä ole keskeinen tekijä. Pienikin yliopisto pystyy laadukkaaseen toimintaan. Kaikki mitä tehdään pitää tehdä hyvin. Tärkeämpää on laadukkaan tutkimuksen ja opetuksen vaatima fokuoituminen ja sen myötä tieteenala- tai koulutusyksikköjen riittävä suuruus. Suomalaisen tiedejärjestelmän keskeinen ongelma onkin juuri yksikköjen pieni koko.

Tiedesektorin sisäisenä siirtona budjettiesitys sisältää 50 miljoonan euron siirron yliopistoilta Suomen Akatemialle. Tämä rahoitus käytetään yliopistojen profiloitumisen vauhdittamiseen, työnjaon ja yhteistyön tukemiseen. Tämä rahoitus jaetaan kilpailullisen haun perusteella takaisin yliopistoille: yliopistot laativat hakemukset, kansainvälinen arviointipaneeli arvioi ne ja päätökset tehdään arviointien perusteella. Yliopistoilta saadun palautteen perusteella rahoitusmuodon voi odottaa edistävän yliopistolaitoksen profiloitumista selkeästi.

Strategisen tutkimuksen rahoitusväline

Valtioneuvoston syyskuussa 2013 tekemän periaatepäätöksen mukaisesti muodostetaan strategisen tutkimuksen rahoitusväline, jonka hallinnointia varten perustetaan strategisen tutkimuksen neuvosto Suomen Akatemian yhteyteen. Tämän muutoksen edellyttämä Akatemiaa koskevan lain muutos astui voimaan 27.6.2014, ja strategisen tutkimuksen neuvosto vuoden 2018 loppuun kestäväälle toimikaudelle asetettiin 25.9.2014.

Neuvoston puheenjohtajana toimii tutkimusjohtaja Per Mickwitz Suomen ympäristökeskuksesta. Jäseniä ovat professor of practice Anne Brunila (Svenska Handelshögskolan), johtaja Jaakko Kiander (Keskinäinen eläkevakuutusyhtiö Ilmarinen), professor of practice Sixten Korkman (Aalto-yliopisto), akatemiaprofessori Markku Kulmala (Helsingin yliopisto), professori Juho Saari (Itä-Suomen yliopisto), professori Katariina Salmela-Aro (Jyväskylän yliopisto), johtaja Leena Sarvaranta (VTT) sekä professori Irma Thesleff (Helsingin yliopisto).

Strategisen tutkimuksen rahoitus kohdistetaan erityisesti sellaiseen korkeatasoiseen ja vaikuttavaan tutkimukseen, joka tukee tiedolla johtamista (evidence-based policy) ja/tai hakee ratkaisuja uudistumiseen (elinkeinoelämän ja julkisen sektorin). Eritystä huomiota kiinnitetään niihin mekanismeihin, joilla tutkimuksen tieto siirtyy sitä tarvitsevien käytettäväksi sekä tutkimuksen aikana että sen päätyttyä.

Tämä rahoitus on tieteellisen tutkimusrahoituksen ja innovaatorahoituksen lisäksi uusi, kolmas kilpaillun rahan komponentti. Lähtökohtana on, että tutkimuksella pureudutaan yhteiskunnallisiin haasteisiin ja samalla tutkimusrahoitusta kootaan suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Tähän tarkoitukseen parhaiten sopivan tutkimuksen odotetaan olevan monitieteistä ja hallinnonalojen rajoja madaltavaa. Tutkimusrahoitus avataan avoimelle kilpailulle, ja tutkimushankkeiden valinnassa arvioidaan niiden yhteiskunnallista merkitystä, vaikuttavuutta ja tutkimuksen laatua.

Tutkimuksen ohjautuminen yhteiskunnallisesti merkittäviin aiheisiin varmistetaan siten, että strategisen tutkimuksen neuvosto tekee valtioneuvostolle aloitteen strategisen tutkimuksen keskeisistä teema-alueista ja painopisteistä. Valtioneuvoston päätökseen perustuen neuvosto päättää miten valitut teemat puretaan ohjelmiksi ja edelleen haettavaksi rahoitukseksi. Teema-alueet ja painopisteet sekä niihin perustuva ohjelmarakenne on tarkoitus päättää vuosittain. Strategisen tutkimuksen neuvostolle kuuluu toimivalta tutkimushankkeiden valinnasta eli neuvosto itsenäisesti päättää hankkeiden rahoituksesta.

Uudistuksen tavoitteiden kannalta on harmillista, että valtion tutkimuslaitoksilta, Suomen Akatemialta ja Tekesiltä kerätty 70 miljoonan myöntövaltuus supistuu budjettiehdotuksessa 57 miljoonaan.

Yliopistojen pääomittaminen

Budjettiehdotuksen mukaan valtio varautuu lisäpääomittamaan yliopistoja kolminkertaisesti yliopistojen keräämään yksityiseen pääomaan nähden, enintään 150 miljoonalla vuonna 2015. Tämä päätös on signaalivaikutukseltaan positiivinen, mutta sen vaikutus yliopistojen toimintaan on luultavasti melko hidaskä.

Hakijasuman purku

Ehdotus sisältää myös korkeakoulujen aloituspaikkojen määräaikaisen lisäämisen. Opiskelijamäärän nopea lisääminen ei yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa ole helppoa toteuttaa, joten aikaisemmat kokemukset toimivista käytännöistä ovat varmastikin hyödyksi.

Lopuksi

Osaavassa Suomessa osaavat ihmiset ovat yksi tärkeimmistä voimavaroistamme. Heitä odotetaan ratkaisuja yhteiskunnan suuriin haasteisiin tai muuten hyödyntämään tutkimustuloksiaan. Avainkysymykseksi muodostuu, miten heitä koulutetaan, mihin he sijoittuvat ja miten he käyttävät osaamistaan.

Tavoitellut uudistukset yliopistojen profiloinnin vahvistamiseksi ja tutkimusrahoituksen suuntaamiseksi entistä enemmän yhteiskunnan kannalta tärkeille alueille jäävät puolitiehen, jos samalla tutkimukseen käytettäviä resursseja kavennetaan. Heikentämällä tätä henkistä pääomaa heikennämme yhteiskuntamme mahdollisuuksia kohdata tulevaisuuden haasteet. Näin ei ole viisasta toimia.

johtaja

Riikka Heikinheimo